

Kaj je kritična misel danes?

VILJEM MERHAR

Za naše današnje posvetovanje sem predložil prispevek, ki sem ga objavil pod naslovom "Kaj je kritična misel danes?" (Teorija in praksa, let. 32, št. 11-12/1995, str. 1045-1049). V tem prispevku sem posredno razmišljal tudi o vlogi intelektualcev na ekonomskem področju. In to v procesih preobrazbe socialistične v kapitalistično etatizacijo. Zavestno uporabljam te pojme, ker menim, da realnost zahteva uporabo relevantnih pojmov in kategorij. Neupoštevanje tega načela nas namreč lahko zavede, ker vodi v nekritično uveljavljanje novega sistema. Prav s tem dejstvom smo soočeni v naši sedanji družbi.

Populistično stališče, da namreč prehajamo iz planskega v tržni sistem - iz planskega v tržno gospodarstvo -, nas lahko zavede. Zato sem izhajal iz teze, da smo pri prehodu iz enega v drugi sistem z negacijo administrativnega enopartijskega sistema nekritično afirmirali meščanski liberalistični teoretični sistem. To je, da smo eno enoumje zamenjali z drugim. Pri tem pa smo zaradi opuščanja kritične misli naredili tudi nekaj napak, ker smo nerealistično verovali v učinkovitost tržnega mehanizma pri reševanju vseh družbenoekonomskih problemov. Tem napakam, o katerih bom spregovoril v nadaljevanju, bi se lahko izognili, če bi prehod pojmovali kot prehod iz socialistične v kapitalistično etatizacijo. To je, če bi izhajali iz zgodovinske nujnosti kombiniranega ekonomskega sistema, ki poleg tržnega uporablja še zavestno planski mehanizem na področjih, kjer je tržni mehanizem neučinkovit.

Zaradi tega je treba izhajati iz zgoraj opredeljenega prehoda, v katerem je treba socialistično etatizacijo nadomestiti s kapitalistično etatizacijo - z državnim kapitalizmom kot reformiranim liberalnim kapitalizmom. Ta pa uporablja mešani gospodarski sistem, ki smo ga v drugi Jugoslaviji začeli uveljavljati že s Kidričem, čeprav ga po Kidriču nismo razvijali s pretežno ekonomskimi sredstvi ekonomske politike, ampak smo neopravičeno ostali pri pretežno administrativnih sredstvih ekonomske politike. S tem je ohranjena socialistična etatizacija, ki je preprečevala J. M. Keynesovo državno kapitalistično etatizacijo in po J. K. Galbraithu napovedano konvergenco sistemov. To pa moramo uresničiti v sedanjih tranzicijskih procesih s prehodom v sodobno državno kapitalistično tržno-socialno gospodarstvo.

Državni kapitalizem uporablja torej mešani tržno-planski sistem pri razreševanju svojih družbenoekonomskih problemov. S to realnostjo računajo tudi meščanski ekonomisti, ki sploh ne pristajajo več samo na liberalistično pojmovano tržno gospodarstvo, ampak pojasnjujejo ekonomska dogajanja s takoimenovano neoklasično sintezo, ki smiselno nadgrajuje liberalistično mikroteorijo trga in cen s keynesiansko makroteorijo, ki zaradi neučinkovitosti tržnega mehanizma zahteva družbeno intervencijo - poudarjeno vlogo države v procesih družbene reprodukcije.

Družbeno intervencijo v procesih družbene reprodukcije je torej teoretično opredelil Keynes, kot avtoriteta 20. stoletja, ki se je z deli svoje teorije približal Marxu kot avtoriteti 19. stoletja. To teoretično približevanje pa je ostalo samo na področju ekonomske politike, ne pa hkrati tudi na področju politične ekonomije. Zaradi tega je neoklasična sinteza obremenjena s funkcionalizmom in pragmatizmom, ki ga skušajo premagovati sodobne alternativne ekonomske teorije. To je ekonomika ponudbe, monetarizem, teorija racionalnih pričakovanj in predvsem postkeynesianizem, ki s poudar-

janjem delitvenih zakonitosti - družbenoekonomskih odnosov - vrača ekonomsko teorijo v njeno bit in izhodišče - politično ekonomijo. S tem pa se ob razvitejših produktivnih silah dela začenja priznavati, da se je nosilstvo v razvoju produktivnih sil dela preneslo od lastnikov kapitala na lastnike znanja.

Vseh teh dejstev pa v naših procesih tranzicije, zaradi njenega pretežno liberalističnega pojmovanja, nismo ustrezno upoštevali, ker smo enostransko poudarjali, da bomo zgolj z lastninjenjem naše družbene lastnine in z ekonomskim liberalizmom povečevali učinkovitost gospodarjenja. To je treba v sodobnosti povezovati neprimerno bolj z znanjem in delom kot s kapitalom. To je z družbeno celovitimi inovacijskimi procesi, ki jih vodijo le z znanjem opremljeni kadri v gospodarstvu in družbeni nadgradnji. Slednja pa mora s konsistentno ekonomsko politiko opredeljevati okvire gospodarjenja, ki naj zagotavljajo stabilno gospodarjenje ob polni zaposlitvi razpoložljivih produkcijskih faktorjev.

Liberalistično pojmovanje tranzicijskih procesov je na področju ekonomske politike sicer vodilo do relativno stabilne valute, toda ob hkratni čezmerni brezposelnosti. Takšen rezultat, ki je deloma povezan z izpadom trga za naše proizvode, odpira vprašanje ocenjevanja našega gospodarskega stanja: ali so naše težave povezane z deflacijsko ali z inflacijsko vrzeljo.

Nosilci naše ekonomske politike so naše gospodarsko stanje ocenjevali kot stanje inflacijske vrzeli. Zato so se usmerjali v njeno odpravljanje s pretežno monetarnimi sredstvi ekonomske politike, ki je zaostрила zaposlitveno problematiko - povzročila čezmerno brezposelnost, ki šteje in se ohranja na ravni 120.000 brezposelnih. Bolje bi bilo, če bi naše gospodarsko stanje ocenjevali kot stanje deflacijske vrzeli, katerega odpravljanje bi s spodbujanjem povpraševanja ohranjalo in povečevalo zaposlitev naših proizvodnih dejavnikov.

Ekonomska politika je torej vztrajala na inflacijski vrzeli - na monetarnem vidiku naših gospodarskih težav. S tem pa je spregledala realno plat našega gospodarjenja in zaposlitve. Zato se zastavlja vprašanje, zakaj na kejniesianski način iz 30. let našega stoletja nismo reševali naših gospodarskih težav oziroma zakaj v ekonomski politiki nismo našli vsaj kompromisa med inflacijsko in deflacijsko vrzeljo, ki bi zahteval manjše žrtve na področju zaposlovanja. To odpira vprašanje konsistentne ekonomske politike.

Uporaba konsistentne ekonomske politike zahteva tudi naše vključevanje v mednarodno delitev dela in kapitala. Liberalizem na tem področju namreč lahko tudi povzroča brezposelnost, ker seli produkcijo k cenejši delovni sili - "ceni dela", ki da je v naših razmerah z vidika kapitala - profitnega motiva previsoka. Ali bomo potemtakem postali periferija razvitejših držav s ceneno delovno silo in strukturo produkcije, ki je s to delovno silo povezana? Zahtevana celovita družbena inovativnost kot pogoj gospodarskega razvoja se v takšnih razmerah pač ne more uveljaviti, čeprav se zanjo verbalno tako zelo zavzemamo. Zaradi vsega tega je kritičnost intelektualcev v današnjih razmerah neizogibna in spodbudna za razvoj.